

Datum
2025-11-25

Diarienummer
O 14-2025

Informationsklass
Publik

Opcat-inspektion Statens institutionsstyrelse, LVM-hemmet Hornö

Inledning

Inspektionen är en del av JO:s verksamhet för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten.

Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

På uppdrag av JO Thomas Norling genomförde Opcat-enheten den 2 och 3 september 2025 en inspektion av Statens institutionsstyrelse (SiS), LVM-hemmet Hornö. Vid inspektionens inledning fanns det 31 intagna. Samtal hölls med åtta intagna och nio i personalen. Inspektionen var inriktad på följande frågor.

- Fysisk miljö
- Innehållet i vårdan
- Bemanning, bemötande och kompetens

lakttagelser, konsekvenser och risker samt JO:s rekommendationer

Fysisk miljö

lakttagelser

Hemmet har totalt fyra låsta avdelningar. Det finns inga öppna platser. Den fysiska miljön på avdelningarna är i huvudsak god.

Gemensamt för alla avdelningar är att bostadsrummen endast kan låsas utifrån med en nyckel som personalen har. De intagna kan låsa dörren inifrån på egen hand. Några av de intagna var dock inte medvetna om att dörren kunde låsas överhuvudtaget. En intagen uppgav att det hade varit bra att känna till på grund av rädslan för stöld av personliga värdesaker, som exempelvis bankkort. I bostadsrummen på avdelning 2 och 3 finns inga låsbara förvaringsskåp inne på bostadsrummen.

Av granskade incidentrapporter framgår också att de intagna går in på varandras rum utan tillåtelse. Av en rapport framgår att en intagen hittades i sängen i en annan intagens bostadsrum. Det har även inträffat våldsincidenter mellan intagna inne på bostadsrummen. Exempelvis ska en intagen ha hittat en annan intagen inne på sitt bostadsrum, varvid slagsmål utbröt mellan dem.

I anslutning till avdelning 2 och avdelning 3 finns en sambandspunkt som kallas "Torget". Vid rundvandringen och i samtal med personal framkom att det utrymmet används för att förmedla negativa besked till intagna, framförallt till de på avdelning 2. Så görs för att undvika samtal inne på avdelningen där andra intagna kan höra vad som sägs. Det finns dock ett samtalsrum inne på avdelningen. JO:s medarbetare iakttog att det var mycket rörelse runt "Torget". Det finns också ett avskiljningsrum i anslutning till det utrymmet.

Konsekvenser och risker

Det är problematiskt att intagna inte själva kan låsa sina bostadsrum när de är ute på avdelningarna. Det riskerar att medföra en otrygghetskänsla för dem. Det finns också en risk för att intagna går in på varandras rum och att våld och konflikter uppstår, något som tidigare incidenter har uppvisat. På andra SiS-hem används ett låssystem som möjliggör för frihetsberövade personer att själva låsa om sina bostadsrum när de är ute på avdelningarna.

Enligt Europarådets kommitté mot tortyr, CPT, ska varje intagen ha ett låsbart utrymme där de kan förvara sina personliga tillhörigheter (CPT/Inf[2020]41, para. 10). Att inte alla intagna har ett låsbart förvaringsskåp på rummet försvårar möjligheten för dem att förvara sina värdesaker på ett tryggt sätt. Eftersom de inte kan låsa sina bostadsrum själva bidrar detta ytterligare till känslan av otrygghet. Ledningen har meddelat att låsbara förvaringsskåp ska införas i bostadsrummen på alla avdelningar.

Det är olämpligt att sambandspunkten mellan avdelning 2 och 3 (kallat "Torget") används för att förmedla negativa besked till intagna. Att ha sådana samtal där medför alltför stora risker för att den personliga integriteten för den intagne inte kan upprätthållas. Flera i personalen vistades i utrymmet och även intagna kan passera där. Det är också problematiskt utifrån integritetsskäl att sambandspunkten är associerad med lämnande av negativa besked. Det går inte att bortse från att både den berörda intagne samt andra intagna på avdelningen blir medvetna om att ett negativt besked ska ges när det aviseras att samtal ska hållas i utrymmet. Sådana samtal bör därför i stället hållas enskilt på en annan plats.

JO:s rekommendationer

SiS rekommenderas att

- säkerställa att alla intagna kan låsa sina rum när de är ute på avdelningarna,

- säkerställa att enskilda samtal mellan personal och intagna kring den intagnes privata angelägenheter inte sker i närvaro av andra intagna eller annan personal.

Innehållet i vården

lakttagelser

I samtal med både personal och intagna beskrevs att hemmet inte har som uppdrag att erbjuda missbruksbehandling. Huvuduppgiften är i stället att motivera de intagna till att ta emot frivilliga insatser genom att säkerställa drogfrihet och god omvårdnad. Inom SiS används MI (motiverande samtal) som en samtalsmetod vid strukturerade behandlingssamtal samt som ett allmänt förhållningssätt för bemötande. Syftet är att man ska känna sig förstådd, accepterad och värdefull samt att stärka den egna motivationen till förändring.¹ Som en del i det motiverande arbetet erbjuds de intagna även att delta i bland annat ÅP (återfallsprevention) och ACT (Acceptance and Commitment Therapy). Ledningen uppgav att de intagna är mer intresserade av att ta del av MI men att det finns ett bristande intresse bland dem att delta i behandlingsinsatserna överlag. I samtal med intagna framkom att ingen av dem deltog i någon behandlingsinsats. Flera intagna kände dessutom inte till att det överhuvudtaget var möjligt att få några insatser och uppgav att de skulle vara intresserade av att delta. En intagen uppgav att han efterfrågat behandlingsinsatser men inte blivit erbjuden några sådana.

I samtal beskrev de intagna att både vardagar och helger är förhållandevis innehållslösa. Hemmet har tidigare erbjudit externa aktiviteter, exempelvis bowling. Enligt personal görs inte det längre eftersom SiS nu har större fokus på säkerhet. De intagna uppgav att de tillbringar mycket ostrukturerad tid på avdelningarna, där de bland annat tittar på TV, spelar kort och sitter med sina mobiler. Flera intagna beskrev även att de försöker träna och motionera, vilket de bland annat kan göra på det gym som finns. Det finns också en bastu som de intagna kan nyttja. Varje tisdag anordnas pyssel och målning i det så kallade hobbyhuset. Flera intagna uppgav att de önskade nya och varierade aktiviteter samt att möjligheten till externa sådana återinförs. De uppgav också att helgerna är långtråkiga och att de mest sitter av tiden då inga aktiviteter än promenad och gym erbjuds. Även personal bekräftade att verksamheten går ner på sparlåga under helgen.

Vid inspektionen fanns en intagen transperson som identifierar sig som kvinna. Hon har vid ett tidigare omhändertagande varit placerad på ett hem för kvinnor men avslutade den vården på ett hem för män. På Hornö vårdades hon i enskildhet, vilket är en vårdform som används med hänsyn till den intagnes speciella behov av vård, dennes eller övriga intagnas säkerhet. Enligt ledningen var det inte lämpligt att hon vårdades på en avdelning och hon ville inte heller vara ute på avdelningarna eftersom alla intagna är män. Skälet till

¹ SiS (2023), MI – Motiverande samtal, <https://www.stat-inst.se/var-verksamhet/behandlingssatser/mi---motiverande-samtal/> [2025-10-29]

att hon vårdades i enskildhet var hennes behov av trygghet, integritet och möjlighet till vård i enlighet med respekten för hennes könsidentitet. I samtal med den intagne uppgav hon att kände sig diskriminerad på grund av sin könsidentitet.

Konsekvenser och risker

Möjligheterna för intagna att erbjudas meningsfull sysselsättning och adekvat vårdinnehåll är en självklar del av behandlingen under frihetsberövandet. Syftet med vård enligt LVM är bland annat att genom behövliga insatser motivera de intagna till att frivilligt medverka till fortsatt behandling (se 3 § LVM). I begreppet ”fortsatt behandling” ligger att behandlingsinsatser ska påbörjas redan under LVM-vården (se prop. 2004/05:123 s. 35). Det är mot denna bakgrund oroväckande att ingen de intagna som intervjuades deltog i några insatser. Att det finns intagna som önskat delta i insatser och dessutom efterfrågat sådana utan att ha erbjudits sådana är inte acceptabelt. Därtill kände flera av de intagna överhuvudtaget inte till att hemmet erbjuder behandlingsinsatser. Det är tydligt att hemmet inte arbetar på något strukturerat sätt för att motivera de intagna till att delta i insatserna. Hemmet behöver därför se över urvalet av program, hur de kan läggas upp och anpassas till de intagnas individuella behov. Dessutom är det angeläget att undersöka orsakerna till det bristande intresset hos de intagna.

Ett annat problem är att de intagna inte erbjuds tillräckligt med aktiviteter utöver utevistelse och gymträning. CPT har, såvitt gäller både psykiatrisk tvångsvård och ungdomsvård, uttalat att de intagna bör erbjudas ett brett utbud av aktiviteter, vilket även inkluderar rekreation. Också tillgång till studier eller meningsfull sysselsättning är att föredra (se CPT/Inf [2015]1 part, p. 107 f. och CPT/Inf [1998]12-part, p.37). Detsamma bör gälla för intagna i LVM-hem. Även om hänsyn tas till säkerheten för både intagna och personal bör det vara möjligt för hemmet att erbjuda schemalagda aktiviteter tillsammans med personal, inte minst för att öka motivationen och minska tristessen hos de intagna.

CPT har även uttalat att transpersoner i fängelser bör placeras tillsammans med personer som motsvarar det kön som de identifierar sig med (se CPT/Inf [2024]16 part, p. 9). Detsamma bör gälla för intagna i LVM-hem. Det måste förutsättas att vård i enskildhet ska gälla under en relativt begränsad period och som utgångspunkt vara en tillfällig lösning. Den ska löpande utvärderas för att undersöka om den intagne kan få vård under mindre ingripande former och därmed återgå till att vårdas i gemenskap. Innebörden av att det är en tvångsåtgärd ska ställas i relation till de olägenheter som ingripandet innebär för den enskilde i fråga om bland annat dennes självbestämmanderätt och integritet. Om personalen uppfattar att frågan om vårdform är avgjord redan genom själva placeringen av den intagne kan det medföra att löpande omprövningar som ska ske av beslut om vård i enskildhet inte fyller något värde. Det kan leda till att vården i enskildhet pågår onödigt länge, och att den intagne riskerar att bli isolerad. Isolering eller att vara avskild från andra

frihetsberövade kan ha långsiktiga negativa konsekvenser för en individ, särskilt om den pågår under en längre eller obestämd tid. Även CPT har uttalat att placering av transpersoner avskilda från andra frihetsberövade på grund av skyddsskäl endast kan motiveras under exceptionella omständigheter, på kort sikt och med lämpliga skyddsåtgärder på plats (se CPT/Inf [2024]16 part, p. 9). Sådana skyddsåtgärder ska så långt det är möjligt inte innebära större inskränkningar av deras rättigheter än vad som gäller för övriga frihetsberövade (se Yogyakarta principerna, princip 9(d)).

JO:s rekommendationer

SiS rekommenderas att

- säkerställa att alla intagna får kännedom och information om den programverksamhet som hemmet erbjuder,
- säkerställa att den programverksamhet som bedrivs på hemmet är anpassad till de intagnas behov,
- säkerställa att de intagna erbjuds minst en schemalagd aktivitet med personal varje dag,
- ta fram riktlinjer så att transpersoner placeras i hem som motsvarar det kön som de identifierar sig med, och
- säkerställa att transpersoner som utgångspunkt vårdas i gemenskap och att skyddsåtgärder inte innebär större inskränkningar av deras rättigheter än vad som gäller för övriga frihetsberövade.

Bemanning, bemötande och kompetens

lakttagelser

På hemmet finns totalt ca 350 anställda, varav ca 150 är fast anställda. Enligt ledningen är personalomsättningen stor inom vissa personalkategorier och det finns ett kontinuerligt behov av att rekrytera nya medarbetare. Ledningen och personalen uppgav att det är svårt att få sökande med rätt kompetens. Detta beror till stor del på att det nu inom SiS finns ett krav på eftergymnasial utbildning för vissa tjänster och gymnasial utbildning för de som arbetar som behandlingspedagoger. Hemmet har trots det valt att anställa personer som saknar den utbildning som krävs. De erbjuds att validera sin kompetens genom bland annat studier på yrkeshögskola.

Tanken är att alla fast anställda ska gå SiS obligatoriska grundutbildning. För närvarande finns det dock flera fast anställda som har arbetat i ett eller två år som ännu inte har gått utbildningen. Samtliga nyanställda måste gå en intern introduktionsutbildning under två dagar innan de kan börja arbeta på en avdelning.

Många intagna beskrev bemötandet från dagpersonalen på avdelningarna som i huvudsak bra. Flera uppgav dock att nattpersonalens bemötande är sämre,

bland annat eftersom de ibland kan upplevas som otillgängliga och rädda för att ingripa vid konfliktfyllda situationer. Som exempel angavs att nattpersonalen – i strid med hemmets rutiner – ofta sitter i personalutrymmet i stället för på avdelningarna. Före inspektionen hade två våldsincidenter inträffat under nattid där nattpersonalen enligt uppgift varit frånvarande och inte vågat ingripa.

Konsekvenser och risker

För att kunna erbjuda en god vård är det av stor vikt att personalen på ett LVM-hem har den kompetens, erfarenhet och utbildning som krävs. Brister i dessa avseenden kan leda både till att det uppstår högrisksituationer för de intagna (se CPT/Inf [1998]12-part p. 42) och till att de intagna inte får tillgång till nödvändiga behandlingsinsatser eller aktiviteter. Det är mycket allvarligt att det i dagsläget finns fast anställda medarbetare på hemmet som har arbetat i upp till två år och som ännu inte har fått gå grundutbildningen. Utbildningen får antas syfta till att ge medarbetarna förutsättningar att utföra sina arbetsuppgifter på ett bra sätt. Utgångspunkten måste därför vara att de nya medarbetare som ska gå grundutbildningen får göra det så snart som möjligt efter det att anställningen har påbörjats.

Det är även problematiskt att intagna har upplevt en skillnad mellan hur de blir bemötta av dag- resp. nattpersonalen. Särskilt oroväckande är uppgifterna om att nattpersonalen inte har varit tillgänglig när de intagna behövt hjälp i olika avseenden, trots att de borde ha varit det enligt hemmets rutiner. Bristande närvaro av personal kan snabbt leda till en ökad otrygghet hos de intagna eller till att våldssituationer uppstår som annars hade kunnat undvikas. Sådana konsekvenser är självklart inte acceptabla.

JO:s rekommendationer

SiS rekommenderas därför att

- säkerställa att nya medarbetare får gå den grundutbildning som finns inom myndigheten så snart som möjligt efter det att anställningen påbörjats,
- säkerställa att nattpersonalen följer hemmets rutiner och finns tillgänglig för de intagna på avdelningarna under hela nätterna.

Dokumentet har fastställts digitalt den 25 november 2025 av Thomas Norling och har inga underskrifter.